

Streszczenie rozprawy doktorskiej

pt. *Zobowiązania naturalne (niezpełne) w polskim prawie cywilnym*

Przedmiotem rozprawy są zobowiązania naturalne (niezpełne). Choć polskie prawo nie zawiera przepisów odnoszących się wprost do tej kategorii, konstrukcja ta przyjmowana jest szeroko w piśmiennictwie i orzecznictwie. Mimo to problematyka ta nie doczekała się dotychczas szerszego opracowania.

Zaprezentowana w pracy analiza, prowadzona metodą formalno-dogmatyczną, komparatystyczną i historyczną, nie tylko wykazała, że zobowiązania niezpełne – na wzór innych systemów prawnych – są szeroko rozpoznawane w doktrynie i orzecznictwie, ale również, że możliwe jest zidentyfikowanie ich cech konstytutywnych, wspólnych dla wszystkich przypadków. Są to: istnienie stosunku zobowiązaniowego w rozumieniu art. 353 § 1 k.c. oraz niezaskarżalność (niewymuszalność) rozumiana jako brak możliwości skutecznego wymuszenia realizacji obowiązku w drodze przymusu sądowego lub pozasądowego (np. potrącenie, prawo zatrzymania). Takie ujęcie umożliwia zarazem rozstrzygnięcie szeregu problemów szczegółowych, dowodząc, że zobowiązania niezpełne stanowią wystarczająco jednolitą oraz wartą wyróżnienia kategorię zobowiązań, której cechy szczególne pozwalają na wyciągnięcie praktycznych wniosków.

Zobowiązania naturalne w prawie polskim widzieć trzeba w szerszej perspektywie uniwersalnego charakteru tej instytucji. Prawnorzeczne źródła *obligatio naturalis* sprawiają, że konstrukcja ta znajduje wyraz w wielu systemach prawnych, z których część miała bezpośredni lub pośredni wpływ na ukształtowanie się polskiej koncepcji.

W pracy zidentyfikowano następujące przypadki zobowiązań (roszczeń) naturalnych: i) zobowiązania z tzw. niekwalifikowanych gier lub zakładów; ii) roszczenia przedawnione przysługujące przeciwko konsumentom oraz inne roszczenia przedawnione, w stosunku do których skutecznie podniesiono zarzut przedawnienia; iii) roszczenie, w stosunku do którego doszło do zrzeczenia się roszczenia w procesie, jeżeli roszczeniu procesowemu odpowiadało roszczenie materialnoprawne; iv) nadwyżka wierzytelności zredukowana w drodze układu zawartego w postępowaniu restrukturyzacyjnym; v) roszczenia, do których zastosowanie znajduje art. 618 § 3 k.p.c.; vi) roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej wynikające

z umowy przedwstępnej o skutku słabszym. Zarazem krytycznej weryfikacji poddano inne przypadki kwalifikowane w piśmiennictwie jako zobowiązania niezupełne.

Strony nie mają możliwości skutecznego nadania roszczeniom z zobowiązań naturalnych charakteru zaskarżalnego (z wyjątkiem dotyczącym przedawnienia). Z kolei ocena dopuszczalności kreowania zobowiązań naturalnych w drodze umowy zależy od momentu, w którym następuje wyłączenie zaskarżalności – co do zasady dopuszczalne będzie pierwotne kształtowanie zobowiązań naturalnych, ale nieważne byłoby następcze odebranie roszczeniu zaskarżalności.

W pracy ocenie poddano tzw. skuteczność zobowiązań naturalnych, tj. możliwość zastosowania do nich instytucji o charakterze ogólnym, jak ugoda, odnowienie, żądanie odszkodowania, prawa akcesoryjne itd. W tych przypadkach, gdy przepisy wiążą określone skutki lub instytucje prawne z pojęciami „zobowiązania”, „długu”, „wierzytelności”, należy przyjąć, że instytucje te co do zasady znajdą zastosowanie również do zobowiązań naturalnych. Ocena w tym zakresie wymaga jednak uwzględnienia istoty zobowiązania niezupełnego w postaci niewymuszalności oraz jej *ratio legis*. Może to prowadzić do niemożności zastosowania danej instytucji lub – zgodnie z koncepcją wtórnej niezaskarżalności – uzasadniać tezę o naturalnym charakterze roszczeń powstałych następczo.

W pracy podjęto też problematykę prawnoprocesową. Niezaskarżalność sąd powinien uwzględniać z urzędu, w granicach zebranego materiału dowodowego, a powództwo obejmujące roszczenie naturalne podlega oddaleniu. Spory o roszczenia naturalne mogą być dochodzone w postępowaniu arbitrażowym.